04/02/2022

Ναυπάκτου Ιερόθεος: Ο φόβος του θανάτου και η υπέρβασή του

/ Γνώμες

Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου

Δημοσιεύθηκε στό «Περιοδικό» τοῦ «Ἑθνικοῦ Κήρυκα» τῆς Νέας Ὑόρκης Σάββατο 22-Κυριακή 23 Ἰανουαρίου 2022.

Ὁ πόνος καί ὁ θάνατος εἶναι μεγάλα ὑπαρξιακά θέματα, τά ὁποῖα ἀπασχολοῦν ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἰδιαίτερα τούς νέους. Τά ἐρωτήματα γιά τό τί εἶναι ἡ ζωή καί τί εἶναι θάνατος, ποιό εἶναι τό νόημα τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου εἶναι πάντοτε ἐπίκαιρα. Ὁ Γερμανός φιλόσοφος Χάϊντεγκερ ἔχει ὑπογραμμίσει ὅτι τό ἐρώτημα «γιατί νά ὑπάρχουν τά ὄντα καί ὄχι τό τίποτα», εἶναι τό κεντρικό ἐρώτημα τῆς κλασικῆς μεταφυσικῆς.

Στήν συνέχεια θά παρουσιάσω, μέ μεγάλη συντομία, μερικές σκέψεις μου γύρω ἀπό τό σοβαρό αὐτό θέμα.

1. Ὁ θάνατος ἀποτέλεσμα καί πρόξενος τῆς ἁμαρτίας

Στήν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν δημιουργήθηκε ἀπό τόν Θεό γιά νά πεθαίνη, ἀλλά ὁ θάνατος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας τῶν

Πρωτοπλάστων. Τό βιβλίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πού λέγεται «Γένεση» περιγράφει τά γεγονότα πού προκάλεσαν τόν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου.

Τό γεγονός εἶναι ὅτι ὁ θάνατος εἰσῆλθε στήν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι ὡς τιμωρία τοῦ Θεοῦ, ὅπως διδάσκει ἡ δυτική θεολογία, ἀλλ' ὡς ἐπιλογή τοῦ ἀνθρώπου νά ζήση μακριά ἀπό τόν Θεό. Ὁ δέ Θεός δέν δημιούργησε τόν θάνατο, ἀλλά ἐπέτρεψε τήν εἰσβολή του στόν ἄνθρωπο, ὡς ἕνα θηρίο, ἀπό μεγάλη φιλανθρωπία, γιά νά μή μείνη τό κακό ἀθάνατο. Στήν συνέχεια μέ τήν ἐνανθρώπησή Του ὁ Χριστός προσέλαβε ἑκουσίως θνητό καί παθητό σῶμα, ἄκρως ὅμως καθαρό, προκειμένου νά νικήση τόν θάνατο καί νά γίνη τό φάρμακο τῆς ἀθανασίας.

Ἡ κληρονόμηση τοῦ θανάτου δέν εἶναι, ὅπως ὑποστήριζε ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, κληρονόμηση τῆς ἐνοχῆς τῶν Προπατόρων, ἀλλά κληρονόμηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἁμαρτίας, πού εἶναι, ἡ φθαρτότητα, ἡ θνητότητα καί ἡ παθητότητα. Πράγματι, κατά τήν διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων, οἱ λεγόμενοι δερμάτινοι χιτῶνες μέ τούς ὁποίους ἐνδύθηκε ὁ ἄνθρωπος, μέ τήν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ φθαρτότητα, ἡ θνητότητα καί ἡ παθητότητα πού ἐκφράζονται μέ τήν σύλληψη, τήν κυοφορία, τήν γέννηση, τόν θηλασμό, τήν μεταποίηση τῆς τροφῆς, τίς ἀσθένειες καί τελικά τόν θάνατο.

Σήμερα ἡ μοριακή βιολογία κάνει λόγο γιά τό θέμα τῆς βιολογικῆς κληρονομήσεως τοῦ θανάτου. Μέσα στά κύτταρα τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν καί τά γονίδια τῶν ἀσθενειῶν καί τῆς γηράνσεως, τά ὁποῖα κληρονομοῦμε ἀπό τούς γονεῖς μας. Τό λεγόμενο μιτοχονδριακό DNA, ἐκτός ἀπό τήν ζωτική ἐνέργεια πού παρέχει στά κύτταρα, συγχρόνως θεωρεῖται ὅτι εἶναι ὑπεύθυνο γιά τήν γήρανση· ἔτσι, ὁ θάνατος κληρονομεῖται ἀπό γενιά σέ γενιά. Αὐτό δείχνει ὅτι ἀπό τήν ὥρα πού γονιμοποιήθηκε τό ὠάριο ὑπάρχουν μέσα μας τά γονίδια τῆς γηράνσεως, δηλαδή τά γονίδια τοῦ θανάτου.

Ἔπειτα, μέσα στό σῶμα μας πάντοτε ὑπάρχουν δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἀλλά καί δυνάμεις τοῦ θανάτου καί μάλιστα συνδέεται στενά ἡ ζωή μέ τόν θάνατο. Τά κύτταρα τοῦ ὀργανισμοῦ μας, ἐκτός ἀπό τά κεντρικά νευροκύτταρα, πεθαίνουν στούς περισσότερους ἱστούς καί δημιουργοῦνται νέα καί σέ αὐτήν τήν διαδικασία ὀφείλεται ἡ παράταση τῆς ζωῆς. Ὁ θάνατος τῶν κυττάρων διακρίνεται σέ δύο κατηγορίες: ἡ πρώτη εἶναι ὁ προγραμματισμένος θάνατος πού εἶναι μιά φυσιολογική διαδικασία, κατά τήν ὁποία αὐτοκτονοῦν τά κύτταρα, ἡ λεγομένη «ἀπόπτωση», καί ἡ δεύτερη εἶναι ὁ μή φυσιολογικός θάνατος, πού λέγεται «νέκρωση». Βλέπουμε, λοιπόν, ὅτι ἀπό τήν ἀρχή τῆς συλλήψεώς μας «κουβαλᾶμε» σέ ὅλη μας τήν ζωή τόν θάνατο ὡς ἕνα παράξενο βιολογικά, ἀλλά καί ὑπαρξιακό φορτίο.

Ἀπό πλευρᾶς θεολογικῆς ὁ θάνατος δέν εἶναι μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά καί δημιουργεῖ καί τροφοδοτεῖ τά πάθη. Αὐτό ἔχει τήν ἐξῆς ἐξήγηση: Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι ἀργά ἤ γρήγορα θά ἔλθουν ἀσθένειες, οἱ ὁποῖες θά τόν ὁδηγήσουν στόν θάνατο, γι’ αὐτό καί δημιουργεῖται μιά αὐτοάμυνα μέσα του ὡς προσπάθεια ἀντιμετωπίσεως αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Ἐπειδή ὁ ἄνθρωπος φοβᾶται ὅτι ἡ ζωή κάποτε θά γίνη χωρίς νόημα, γι’ αὐτό καί προσπαθεῖ νά τήν κατοχυρώση. Αὐτό ἔχει ὡς συνέπεια νά ἀναζητᾶ ἀσφάλεια καί εὐδαιμονία στά πλούτη, στήν δόξα καί τίς σωματικές ἀπολαύσεις, προσπαθεῖ νά ἀποκτήση περιουσία γιά νά ἀντιμετωπίση τό ἄγνωστο μέλλον. Ἀκόμη προσπαθεῖ νά ἱκανοποιήση τίς ἡδονές του, γιά νά ἀντιμετωπίση τήν ὀδύνη τοῦ πόνου καί τοῦ θανάτου.

Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά ἀσφαλισθῆ γιά τίς ἐνδεχόμενες δοκιμασίες τῆς ζωῆς του, ἡ συγκέντρωση πλούτου, ἡ κοινωνική κατοχύρωση, τά συντάξιμα χρόνια κλπ. εἶναι ἀποτελέσματα τοῦ φόβου πού προκαλοῦν οἱ ἀρρώστιες καί ὁ θάνατος καί ὅλα αὐτά τροφοδοτοῦν τά πάθη τῆς φιλοδοξίας, τῆς φιληδονίας καί τῆς φιλαργυρίας.

Ἑπομένως, ὁ θάνατος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας, ἀλλά στήν συνέχεια ἡ φθαρτότητα καί ἡ θνητότητα αὐξάνουν τό πάθος τῆς φιλαυτίας, ἀπό τό ὁποῖο προέρχονται ἡ φιλοδοξία, ἡ φιληδονία καί ἡ φιλαργυρία.

2. Διαδοχικές κρίσεις θανάτου

Συνέπεια καί συνέχεια τοῦ προηγουμένου εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος περνᾶ διάφορες διαδοχικές κρίσεις στήν ζωή του, τίς ὁποῖες μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε ὡς κρίσεις θανάτου.

Σύμφωνα μέ ψυχαναλυτικές ἀναλύσεις ὁ φόβος καί τό ἄγχος τοῦ θανάτου

δημιουργοῦν διάφορα προβλήματα στόν ἄνθρωπο ἀπό τήν μικρή του ἡλικία καί γι’ αὐτό ὁ ἄνθρωπος περνᾶ κρίσεις.

Τό παιδί μέχρι τήν ἡλικία τῶν 7-10 ἐτῶν βλέπει τόν θάνατο ὡς κάτι τό προσωρινό, ὡς ἕνα ταξίδι, ὡς κάτι τό ὁποῖο ἀνατρέπεται. Γι’ αὐτό, ὅταν πεθαίνη ὁ παππούς ἤ ἡ γιαγιά, τό παιδί μπορεῖ νά προτείνη στούς γονεῖς του νά βάλουν σόμπα στό μνῆμα, κατά τούς χειμερινούς μῆνες, γιά νά μή κρυώνουν. Ὁ Ἑλβετός ψυχολόγος J. Piaget, ὕστερα ἀπό ἔρευνες, ἔχει καταλήξει στό συμπέρασμα ὅτι τό παιδί στήν ἡλικία τῶν 7-10 ἐτῶν περνᾶ μιά κρίση, ἀφοῦ τότε διαπιστώνει ὅτι ὁ θάνατος εἶναι μή ἀναστρέψιμο γεγονός. Αὐτό ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά τό ἀπασχολῆ ὁ θάνατος καί νά ἀπευθύνη πολλές ἐρωτήσεις γύρω ἀπό αὐτόν.

Στήν ἐφηβική ἡλικία ἀναπτύσσονται τά ὑπαρξιακά ἐρωτήματα σχετικά μέ τό ποιό εἶναι τό νόημα καί ποιά εἶναι ἡ ἀξία τῆς ζωῆς. Στήν ἡλικία αὐτή ὁ ἔφηβος προσπαθεῖ νά χαράξη τήν πορεία του καί γι’ αὐτό θέλει νά μάθη γιά τό νόημα τῆς ζωῆς σέ σχέση μέ τόν θάνατο, τόν ὁποῖο βλέπει γύρω του. Προσπαθεῖ νά βρῆ ἀπαντήσεις γιά τόν πόλεμο, τίς κοινωνικές ἀκαταστασίες, τίς ἐρωτικές ἀπογοητεύσεις κλπ. Πολλές φορές αὐτό τόν καταβάλλει. Οἱ συνεχεῖς ἐκρήξεις, ἡ ἀναρχία, ἡ ἐρωτική ἀπογοήτευση, ἡ γεύση τῶν ναρκωτικῶν οὐσιῶν ἔχουν πάντοτε σχέση μέ τήν ὑπαρξιακή κρίση τοῦ θανάτου. Ἀκόμη δέ καί ἡ κοινωνική ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μέ αὐτήν τήν κρίση.

Στήν συνέχεια ὁ ἄνθρωπος στήν μέση ἡλικία περνᾶ πάλι μιά ἄλλη κρίση, πού ἔχει σχέση ἀφ’ ἑνός μέν μέ τίς κοινωνικές ἐπιτυχίες, ἀφ’ ἑτέρου δέ μέ τίς ἀσθένειες, τήν πτώση τῶν σωματικῶν δυνάμεων, τήν ἀπογοήτευση ἀπό τήν ζωή του. Κυρίως, βλέπει ὅτι ἔχει καταξιωθῆ κοινωνικά, ἀλλά στερεῖται νοήματος γιά τήν ζωή.

Τέλος, ὑπάρχει καί ἡ κρίσιμη περίοδος τῆς σύνταξης, τῆς λεγομένης τρίτης ἡλικίας, ὅταν πιά ὁ ἄνθρωπος βλέπη νά ἔχουν περάσει τά χρόνια τῆς ζωῆς του καί ὁδεύη πρός τόν θάνατο. Τότε ἐγείρονται ἀγωνιώδη ὑπαρξιακά ἐρωτήματα πού ἔχουν σχέση μέ τό παρελθόν καί τό μέλλον.

Ὅλες αὐτές οἱ διαδοχικές κρίσεις ἔχουν ἕνα κοινό σημεῖο, κοινό θέμα πού εἶναι ὁ θάνατος καί στήν πραγματικότητα εἶναι ὑπαρξιακές κρίσεις. Οἱ κρίσεις αὐτές ἔχουν σχέση μέ τόν φόβο τοῦ θανάτου, τόν φόβο τῶν ἀσθενειῶν, τήν γνώση ὅτι ἡ ζωή περνᾶ σύντομα, ὅτι μεγαλώνουμε γρήγορα, ὅτι θά καταστραφῆ ὁ κόσμος, καί καταλήγει πολλές φορές στό νά ἀπωθοῦμε τόν θάνατο ἀπό τήν ζωή μας καί νά μήν ἐπιθυμοῦμε νά δοῦμε κάποιον ἄρρωστο ἤ νεκρό.

Ἐκτός ἀπό ὅλες αὐτές τίς ἐκδηλώσεις τοῦ φόβου ἐνώπιον τοῦ θανάτου, ὑπάρχουν καί πολλές ἄλλες περιπτώσεις, οἱ ὁποῖες δείχνουν αὐτήν τήν βίωση τοῦ θανάτου.

Γιά παράδειγμα οἱ γιορτές, οἱ ἐπέτειοι, τά γενέθλια, ἐκτός ἀπό τήν χαρά, ἔχουν μέσα τους καί ἕνα αἴσθημα καταθλίψεως, γιατί σκεπτόμαστε τήν ἀπουσία ἀγαπητῶν ἀνθρώπων, καθώς ἐπίσης ὅτι τά χρόνια περνοῦν καί ὅτι πλησιάζουμε στό τέλος τῆς βιολογικῆς ζωῆς. Ἀκόμη καί, ὅταν πληροφορούμαστε τόν θάνατο ἑνός ἀνθρώπου, καταλαμβανόμαστε ἀπό λύπη, γιατί σκεπτόμαστε τόν δικό μας θάνατο.

Ἔτσι, ἡ γνώση τοῦ θανάτου εἶναι πράγματι ἕνα «ὑπαρξιακό φορτίο», τό ὁποῖο «κουβαλᾶμε» σέ ὅλη μας τήν ζωή. Αὐτό ὁδηγεῖ στό ἐρώτημα γιά τό ποιό εἶναι τό νόημα τῆς ζωῆς καί αὐτό χαρακτηρίζεται ὡς ὑπαρξιακή ἀγωνία. Συνήθως αὐτό συνδέεται καί μέ τόν φόβο τῆς ἀβεβαιότητας τοῦ μέλλοντος. Αὐτό πού εὐχόμαστε «καί τοῦ χρόνου» δείχνει ὅτι ὑφέρπει μέσα μας ἡ ἄποψη ὅτι ἴσως τοῦ χρόνου δέν θά ζοῦμε.

Γενικά, ὁ θάνατος εἶναι ἕνα παγκόσμιο φαινόμενο, πού ἀπασχολεῖ ὅλους τούς ἀνθρώπους καί, βεβαίως, τούς χαρακτηρίζει ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου. Ὅταν μελετήσουμε τόν πολιτισμό καί τήν ἀνθρώπινη ἱστορία, θά δοῦμε μιά «πείνα ἀθανατοποίησης». Ὁ ἄνθρωπος θέλει νά ζῆ αἰώνια. Αὐτό μαρτυροῦν τά μνημεῖα τῆς τέχνης καί ἄλλα δημιουργήματα πού εἶναι στήν πραγματικότητα ἀπόπειρες τοῦ ἀνθρώπου νά ξεπεράση τό φράγμα τοῦ θανάτου. Ὁ ἀγώνας τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίον τοῦ θανάτου εἶναι πολύπλευρος. Ὁ βιολογικός μηχανισμός τοῦ σώματος ἀμύνεται ἐναντίον τοῦ θανάτου, τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τούς ψυχολογικούς μηχανισμούς. Τό κίνητρο τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς δέν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἡδονῆς, ἀλλά ἡ ἐπιβίωση τῆς ὕπαρξης.

Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική ὁ δυτικός ἄνθρωπος προσπάθησε νά ἀπωθήση αὐτό τό γεγονός τοῦ θανάτου ἀπό τήν ζωή του, ἀκόμη δέ καί τά νεκροταφεῖα τά κατασκευάζει ὡς πάρκα, ἀλλά τελικά αὐτό δημιουργεῖ μιά νεύρωση. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο στήν Ἀμερική εἰσάγεται καί στίς ἰατρικές Σχολές μιά ἰδιαίτερη ἐπιστήμη πού λέγεται θανατολογία, γιατί διαπιστώνεται ὅτι, ὅσο κανείς θυμᾶται καί ἀντιμετωπίζει τόν θάνατο καί ἐξοικειώνεται μέ αὐτόν, τόσο καί περισσότερο ἀπαλλάσσεται ἀπό ψυχολογικές καί νευρολογικές καταστάσεις.

Διαπιστώνεται ὅτι ἡ ζωή συνδέεται μέ τόν θάνατο, ὅπως ἡ ἡμέρα μέ τήν νύκτα. Ἄν ἡ ἡμέρα ἔχη ἀξία καί ἡ νύκτα ἔχει μιά μαγεία. Δέν μπορεῖ κανείς νά ἀποκλείση τόν θάνατο ἀπό τήν ζωή του. Ὁ Χάϊντεγκερ (Heidegger) καί ὁ Σάρτρ (Sartre) θεωροῦσαν ὅτι ὁ θάνατος δίνει νόημα στήν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί βοηθᾶ στήν ὁλοκλήρωσή του. Μέ τήν μνήμη τοῦ θανάτου ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργικός. Ἄν ἡ βιολογική ζωή δέν εἶχε ὅρια, τότε ὁ ἄνθρωπος δέν θά ἀγωνιζόταν νά κατορθώση κάτι. Βέβαια, οἱ ἄθεοι ὑπαρξιστές θεωροῦν ὅτι μετά τόν θάνατο δέν ὑπάρχει τίποτε, ἀντίθετα οἱ Χριστιανοί πιστεύουμε στήν ζωή μετά τόν θάνατο.

3. Ἡ τραγική τριάδα

Ὁ Βίκτωρ Φρανκλ (Victor Frankl), ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τήν τρίτη ψυχοθεραπευτική Σχολή τῆς Βιέννης, ὁμιλώντας γιά τίς ἀρχές τῆς λογοθεραπείας, κάνει λόγο γιά τήν τραγική τριάδα πού ἀπασχολεῖ τόν ἄνθρωπο καί εἶναι: ἡ ἐνοχή, ὁ πόνος καί ὁ θάνατος.

Κάνοντας λόγο γιά ἐνοχή, ἐννοεῖ τήν ἐνοχή, ἡ ὁποία θεολογικά λέγεται ἁμαρτία, ἀλλά καί τήν ὑπαρξιακή ἐνοχή πού εἶναι σύμφυτη μέ τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη, δηλαδή συνδέει τήν ἐνοχή μέ τήν ἀνυπαρξία νοήματος γιά τήν ζωή, καθώς καί μέ τό ὑπαρξιακό κενό. Στά κείμενά του συνδέεται στενά ἡ ἐνοχή μέ τά ὑπαρξιακά γεγονότα πού εἶναι ὁ πόνος καί ὁ θάνατος.

Ἀναφερόμενος στόν πόνο, ἐννοεῖ τόν γενικό πόνο πού αἰσθάνεται κανείς στήν ζωή του, σωματικό, ψυχικό καί ὑπαρξιακό καί κάνει λόγο γιά τό ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν πρέπει νά ἀγωνισθῆ γιά τήν ἀνάλυση καί τήν ἀποφυγή τοῦ πόνου, ἀλλά πρέπει νά εἶναι διατεθειμένος νά ὑποφέρη στήν ζωή του, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι ὁ πόνος ἔχει νόημα ζωῆς. Μάλιστα τονίζει ὅτι, ὅταν ὁ ἀνθρωπος δέν μπορῆ νά ἀλλάξη τά γεγονότα τῆς ζωῆς του, τότε θά πρέπει νά ἀναλαμβάνη τήν εὐθύνη τοῦ πόνου του, νά τόν ἀποδέχεται, γιατί αὐτό θά δώση νόημα στήν ζωή του.

Στά κείμενά του γράφει ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δέν συνίσταται στήν ἀπελευθέρωσή του ἀπό τά δύσκολα καί τά τραγικά γεγονότα, ἀλλά στήν ἐλεύθερη στάση ἀπέναντι στίς δυσκολίες. Χαρακτηριστικά γράφει: «Οἱ ἀσθενεῖς ποτέ δέν ἀπελπίζονται πραγματικά, ἐξ αἰτίας τοῦ ἴδιου τοῦ πόνου. Ἀντίθετα, ἡ ἀπελπισία τους ἔχει τή ρίζα της σέ κάθε περίπτωση ἀμφιβολίας, ἐάν ὁ πόνος τους ἔχει νόημα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕτοιμος καί πρόθυμος νά ἐπωμισθῆ κάθε πόνο μόλις μπορέσει νά βρῆ ἕνα νόημα σέ αὐτόν». Πάντως, ἕνα ἀπό τά μεγαλύτερα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀναζητοῦν τήν εὐχαρίστηση καί ἀποφεύγουν τόν πόνο.

Ἐπί πλέον ὁ θάνατος, πού εἶναι τό τρίτο στοιχεῖο τῆς τραγικῆς τριάδος, εἶναι

αὐτός πού βασανίζει πραγματικά τόν ἄνθρωπο. Δέν μπορεῖ κανείς νά ἀποφύγη τόν θάνατο, γιατί ἔχει προσωπικές ἐμπειρίες ἀπό τήν φθαρτότητα καί τήν θνητότητα καί ἀπό τόν θάνατο πού βλέπει γύρω του, καί καταλαβαίνει ὅτι ὁ θάνατος δέν εἶναι ἀποκύημα τῆς φαντασίας. Στήν λογοθεραπεία τοῦ Frankl ἕνα ἀπό τά βασικά ἀξιώματά της εἶναι ἡ προσωρινότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στήν γῆ. Ὁ ἄνθρωπος θά πρέπει νά συμφιλιωθῆ μέ αὐτό τό γεγονός, γιατί τότε θά κάνη ὀρθή χρήση τοῦ χρόνου, θά ἀναπτύξη τήν δημιουργικότητά του καί θά ἀποκτήση νόημα ζωῆς.

Τά τρία αὐτά ὑπαρξιακά γεγονότα, ἡ λεγομένη τραγική τριάδα, ἤτοι ἡ ἐνοχή, ὁ πόνος καί ὁ θάνατος, εἶναι δεδομένα καί δέν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά τά ἀποφύγη, γι' αὐτό καί πρέπει νά τά ἀποδεχθῆ. Ἡ στάση, τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος τηρεῖ ἀπέναντι σέ αὐτά, δείχνει κατά πόσον εἶναι πνευματικά ὥριμος.

4. Ἡ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου

Ἀπέναντι στίς διαδοχικές κρίσεις θανάτου πού περνᾶμε στήν ζωή μας δέν ὠφελοῦν οἱ διανοητικές θεωρίες, ἀλλά ἡ πίστη τήν ὁποία ἔχουμε ὡς πρός τήν ζωή καί τόν θάνατο καί μάλιστα ἡ πίστη στήν νίκη τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω στόν θάνατο, τήν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου ἀπό τήν παροῦσα ζωή καί τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ.

Κατά τόν ἅγιο Ἰγνάτιο τόν Θεοφόρο (2ος αἰώνας μ.Χ.), ὁ Χριστός εἶναι ὁ μόνος ἰατρός καί τό φάρμακο τῆς ἀθανασίας. Ἡ κοινωνία τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ μεταδίδει σέ ὅλο τόν ψυχοσωματικό ὀργανισμό τήν ἐνέργεια τῆς ἀθανάτου ζωῆς. Αὐτή ἡ ἄκτιστη Χάρη τοῦ Θεοῦ εἰσέρχεται στήν ψυχή καί τό σῶμα καί ἁγιάζει ὅλον τόν ἄνθρωπο. Στήν πραγματικότητα μέ τήν βρώση τοῦ Σώματος καί τήν πόση τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ γίνεται μιά πνευματική μεταμόσχευση, γεμίζουμε ἀπό θεία ζωή. Ἔτσι δικαιολογοῦνται καί τά λείψανα τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας. Κανονικά τά κύτταρα τοῦ σώματος, μέ τήν ἔξοδο τῆς ψυχῆς ἀπό αὐτό, ἀποσυντίθενται. Ὅμως, στούς θεουμένους ἁγίους ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ κάνει ἀνάσχεση σέ αὐτόν τόν θάνατο τῶν κυττάρων καί γι' αὐτό παρατηρεῖται τό φαινόμενο τῆς ἀφθαρσίας.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἀναλύει διεξοδικά ὅτι δέν μποροῦσε ὁ ἄνθρωπος νά ἐλευθερωθῆ ἀπό τόν θάνατο μέ μόνη τήν διδασκαλία τῶν Προφητῶν. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ὁ Χριστός προσέλαβε ἑκουσίως παθητό καί θνητό σῶμα γιά νά νικήση τόν θάνατο.

Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος στήν ζωή του περνᾶ διάφορες διαδοχικές κρίσεις θανάτου, πού δημιουργοῦν πόνο, ἀλλά, ὅταν ζῆ μέσα στό ἀναστημένο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μπορεῖ νά περάση καί διαδοχικές εὐλογίες

ὑπέρβασης τοῦ θανάτου καί βίωσης τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ μέ τήν κάθαρση, τόν φωτισμό καί τήν θέωση, ἤ ἀκόμη ἀπό δοῦλος νά γίνη μισθωτός καί τελικά υἱός καί φίλος τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτό τό βλέπουμε στούς ἁγίους, οἱ ὁποῖοι δέν φοβοῦνται τόν θάνατο, ἀλλά τόν ἐπιδιώκουν, τόν θεωροῦν φίλο καί τόν ἀναμένουν ὡς «ἑορταστικό γεγονός» (ἅγιος Σωφρόνιος Ἀθωνίτης), διότι θά τούς ὁδηγήση στό οὐράνιο τμῆμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὅλη ἐκκλησιαστική ζωή δέν ἐξαντλεῖται στήν ἱκανοποίηση τῶν συναισθημάτων καί σέ ἕνα κοινωνικό ἔργο, ἀλλά στήν θεραπεία καί τήν ὑπέρβαση τῆς φθαρτότητας καί τῆς θνητότητας, τήν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου, ὁ ὁποῖος θάνατος μᾶς βασανίζει ἀπό τήν ὥρα τῆς συλλήψεώς μας, καί αὐτό γίνεται μέ τήν ἀληθινή ἐκκλησιαστική ζωή.